é!

Afermativ. Piemontèis

sì
oui
ja
yes
sí
Да
是
نعم

Neuve dël mond

Ël cas: còrp sensa scadensa

L'inissi dla fin dij sindicà dë stat?

Provinse: na grupia a tira l'autra

Minoranse an internet: Raixe Venete

Piemont an mùsica: Pòche teste... tante idèje!

J'euj an sël mond: la lession ëd la Catalògna

... e cola dl'Iraq

Spassëgiada a caval ant ël Monfrà (fòto Gaidano & Matta)

Poste italiane - Spedizione in AP 70% - D.C.B. Torino - n. 2 / anno 2004

#3 Bimestral d'informassion e coltura dl'Associassion Piemontpress
stèmber-otober 2004 www.e-opinion.info info@e-opinion.info

3,5 €

GRAVA OCCHIALI

Tò euj a son franch pressios:

fa fiusa ëd n'òtich

d'esperiensa

ON PARLE FRANÇAIS

ENGLISH SPOKEN

AS PARLA PIEMONTÈIS

SE HABLA ESPAÑOL

MAN SPRICHT DEUTSCH

V. MADAMA CRISTINA, 9

TORINO • tel. 011.6692045

"é!„ A DIPEND ËDCÒ DA TÒ AGIUT!

IJ PRESSI DJ'ABONAMENT (1 ann, 6 nùmer):

	Piemont e Italia	*Strangé*
Ordinari:	18 Euro	35 Euro
Sostnidor:	36 Euro	70 Euro

con un cadò a piasì:

A) *Grammatica della lingua piemontese* ëd Michela Grosso

B) Videocassiëtta *Dai frej piemontèis d'Argentin-a*

C) *Coretor Ortogràfich Piemontèis*, Cd për mijoré l'ëscritura (për Windows)

Benemerit:	72 Euro	90 Euro

con tuti e tre ij cadò elencà sì dzora

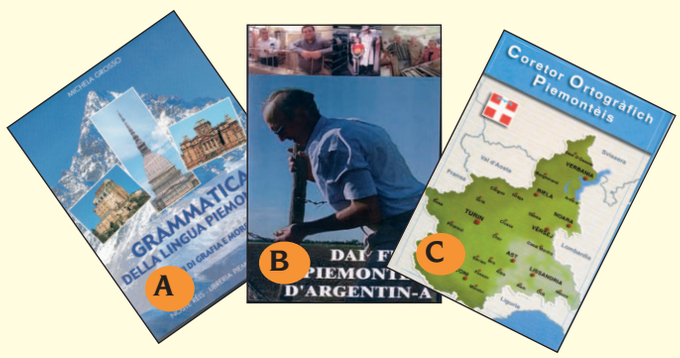

COME ABONESSE

Piemont e Italia

An pòsta: versament an sël cont corent postal n. 53050969 antestà a Associazione Piemontpress, via Guastalla 17, 10124 Torino

An banca: bonifich an sël cont BancoPosta antestà a Associazione Piemontpress
Basic Bank Account Number (BBAN):
E 07601 01000 000053050969

Strangé

Da l'Union Europenga as peul paghesse an fasend un bonìfich bancari an sël cont antestà a Associazione Piemontpress
International Bank Account Number (IBAN):
IT 70 E 07601 01000 000053050969
Bank Identifier Code (BIC): BPPIITRRXXX

Fòra da l'Union Europenga: contatene për ij detaj

Për l'abonament sostnidor, indiché la sernia (a-b-c) an sël boletin o ant la causal

ANT ËS NÙMER SÌ

p.3
"é!„, na gaseusa e un caplin ëd paja *ëd Mauro Tosco*
p.4
Na grupia a tira l'autra *ëd Sergi Garuss*
p.5
J'elession e mi *ëd Mauro Tosco*
p.6
L'inissi dla fin dij sindicà dë stat? *ëd Fernando Chessa*
p.8
La lession dl'Iraq *ëd Fabrissi Vielmin*
p.10
La lession ëd la Catalògna *ëd Tojo Pegon*
p.11
Borzoasìa a lë specc *ëd Genio Gabanin*
p.12
Còrp sensa scadensa *d'Elena Fornero*
p.14
Neuve dël mond *d'Elena Fornero*
p.15
Minoranse an internet: Rèis, radici, raixe *ëd Gianni Davico*
p.16
A së scaudo le speranse për la fusion frèida *ëd Silvio Sandrone*
p.17
Pòche teste... tante idèje! *ëd Pàul Siròt*
p.18
La stòria dla literatura an piemontèis, volum II *ëd Sergi Garuss*
p.19
La poesìa a l'é daspërtut *ëd Gianni Davico*
p. 20
Barba John: Oget ëd tuti ij di
p. 21
Vaire manere ëd parlé piemontèis *ëd Gianfranch Gribaud*
p.22
Ij letor a scrivo
p.22
La festa dël Piemont al Còl ëd l'Assieta
p.23
Ij piemontèis an Argentin-a *ëd Cèser Matta*

"é!„ - Bimestral d'informassion e coltura dl'Associassion Piemontpress.
Autorisassion dël tribunal ëd Turin n. 5778 dël 27/04/2004

Diretor responsabil: Mauro Tosco (info@e-opinion.info)
An redassion: Gianni Davico (davico@e-opinion.info); Silvio Sandrone (sandrone@e-opinion.info)
Ampaginassion: Chiara Biano
Proget gràfich cuvertin-a: Gaidano & Matta - Cher
Ij lògo dle rubriche a son ëd Gianni Chiostri
Ij dissègn a son ëd Gianni Soria
Webmaster: Paolo Castellina

Publissità: Gianni Davico, Tesi & testi - Turin
tel. (+39) 011 83.52.62 - davico@tesietesti.it

Corispondensa e abonament: Piemontpress
via Guastalla 17, 10124 Turin
tel. (+39) 011 83.52.62
email: info@e-opinion.info
www.e-opinion.info

Stampa: MARIOGROS - Turin

"é!„, NA GASEUSA E UN CAPLIN ËD PAJA

ëd Mauro Tosco

I l'oma pen-a finì ëd tribulé ansima al n. 1 e i son già torna an camin a scrive… Antratant "é!„ a chërs, a chërs… mach che un giornal a l'é un pòch coma na masnà, a venta cudilo, soagnelo, steje sempe dapress che se dësnò a robata e a fà tut lòn che a deuv nen. E parèj i son sì a contevla…

Tanti e tanti letor a l'han ciamame un consèj për chi che voté e për chi che nen voté. E lòn che a venta fé për voté bin e a chi che deje da ment për arzòlve ij problema dël mond…
Mi, pòvra bestia, antrames a tuti ij sagrin che i l'hai, i lo savia gnanca, che as votèissa.
Mè prim consèj a l'é col dë spantié për da bin "é!„. A l'é amportant che la vrità a sia conossùa. Daspërtut.
Mè scond consèj a l'é col ëd sagrinesse nen tròp. Tut a va bin, an diso.
E peui, boneur che ës nùmer d'"é!„ a seurt ël prim ëd luj e vojautri i lo lese quàich di dòp (*vaire* di dòp a dipend da le Pòste, pa da noi. Mach che i lo sapie…). Antratant miraco i seve già lì, slongà al sol parèj ëd laserte e patanù coma sumie, che iv ciucie na gaseusa da sota a un caplin ëd paja e i pense a tut'autr che a la polìtica: i lese "é!„ (se iv lo dësmentie ël di dòp i na treuve doi); i pije a ment le mesure dle pupe dle madamin che av passo dëdnans; i decide che l'ann che a ven iv bute a fé ginàstica. E via parèj.
A son tute còse amportante, che a presso.
E i l'eve rason. Arfissieve! Che antratant a son lì, ij polìtich, che a travajo për noi. As na stan sarà ant n'ufissi, pòvra gent, sudà che a spusso, la camisa stërfognà e doverta an sël còl. Minca tant na stissa ëd sudor a-j robata ansima al feuj che a l'han dëdnans. Feuj che miraco a l'é na neuva diretiva dl'Union (cola Europenga) për decide vaire che a venta cheuse j'euv (as peul nen seguité an sa manera sì che mincadun a fa coma che a veul. A l'é n'anarchìa!). La stissa ëd sudor a robata pròpi an sël nùmer… na bela macia…
Da sì a un paira d'agn (a-i va sò temp…) l'Union (sempe cola ëd prima) as ancòrz che an Italia j'euv as cheuso doe minute an pì che an Euròpa. Quaidun a fa doi cont e a dëscheurb che sossì a costa quaich milion ëd dòlar - nò, d'euro - a l'ann (l'energìa, ël temp che as perd, le speise médiche - përchè fé cheuse tròp j'euv a fa mal a la salute, miraco a fa chërse j'onge dij pé). Bòn, l'Union a pianta su un ciadel che a finiss pì nen.
Në scandol…
A Turin, n'impiegà a chërd d'esse chiel ël responsabil, a-i la fa pì nen e as campa sota al "15" an piassa San Carl (i lo sai che ël "15" a passa nen da piassa San Carl. A l'é na licensa poética). Quaich agn dòp a dëscheurbo che a-i intrava gnente. La Busiarda a antervista la vidoa: "A l'han massamlo, mè òmo!" N'autr scandol…

E tut sossì a lo fan për vojautri, për vòst bin. Vojautri che i seve slongà al sol a ciucié na gaseusa… seguité, sagrineve nen e dësmentié mai che, coma che a disìo già ij Roman:

a l'é bel da s-ciopé,
a l'é gram che a sagna:
as ciama "é!„
- al mar o an montagna
portevlo sempe daré!

e adess… viré la pagina…

Ël nùmer 3 d' "é!„ a surtirà ël 10 dë stèmber

NA GRUPIA A TIRA L'AUTRA

Na grupia a tira l'autra. Pardòn, na provinsa a tira l'autra. Con j'ùltime tre rivà, Monza e Brianza, Fermo e Andria-Barletta-Trani, i soma a 105.
Le provinse a son staite anventà da Napolion për avèj un contròl pì diret e pì strèit dël teritòri da part dël govern sentral. A l'avìa ciamaje *prefectures* e a goerneje a-i era un prefet nominà da Paris. Sòn a l'ha fait ëd la Fransa na repùblica, democràtica da la mira formal, goernà parèj ëd na monarchìa assolùa, ma nen për drit divin, da già che ij giacobin a l'han sostituilo con la "volontà popolar". Ancheuj la Fransa a resta lë Stat pì sentralista d'Euròpa, mach mitigà na frisa da quaich ani an sà con la creassion ëd le Region.

Ant ël federalism italian a seghitran a avèj na fonsion e na dignità le provinse con soe Prefeture

Se la Fransa, almanch, a l'ha na burocrassìa che a fila 'me na mostra svissëra, l'Italia a l'ha mach le provinse.
Le Region a son staite istituìe mach 25 ani dòp ëd la Costitussion republican-a, e j'ùniche autonomìe che l'Italia a l'ha arconossù a l'é staita obligà a felo për via ëd tratà antërnassional amponù dai vinsidor ëd la guèra (Val d'Osta e Trentin-Sud Tireul) o për ampedì ëd secession (Sicilia).
Adess però a l'é des ani che as parla ëd federalism, da quand che la Lega Nòrd a l'ha fait irussion, grassie ëdcò al droché dla Muraja dël comunism, an su na sena polìtica anòmala ant l'Euròpa ossidental, tant che a l'era rèida an sò imobilism.
Dòp al tira e mòla dla Bicameral, dël 2001 l'Uliv, ant l'ùltim di ëd sò govern a fà passé për 7 vot na modìfica dël Tìtol V ëd la Costitussion che, an soe intension, a antroduvrìa ël federalism. Ël test costitussional neuv a-i dà dignità costitussional, ant l'ordin, a Stat, Region, Provinse, Sità metropolitan-e e Comun, an cariandje mincadun ëd soe competense esclusive (tute a lë Stat gavà le fërvaje) e concorente.
Pròpi sòn a l'ha portà a na chërsùa esponensial dij conflit ëd competensa tra livej istitussionaj che la Cort Costitussional a deuv rangé, tant a l'é vèj che ël govern Berlusconi a l'ha dovù dé ën pressa un pòch d'ardriss a la facenda con la lej La Loggia.
Dëdlà ëd costa question nen secondaria, contut, a l'é che costa lej costitussional a l'ha stabilì che ant ël federalism italian a seghitran a avèj na fonsion e na dignità le provinse con soe Prefeture (che a pijo ël nòm, pardòn, d'Ufissi Teritoriaj dël Govern), valadì j'òrgo creà con finalità antitétiche al federalism midem.

Pera confinaria ëd Roma antica al temp ëd Tiberi Grach

Miraco dla polìtica italian-a.
Ai legislador italian a l'é gnanca passaje për la testa che, bele ant n'ordinament federalista, le provinse a podrìo esse conservà mach trasformandje an ent che la Region a dòvra për coordiné la gestion dël teritòri a livel intermedi an tra Region midema e Comun.
Pitòst, për la lògica italian-a, a venta manten-e le prefeture, ma cambiandje nòm: gavé n'ent local "antifederalista" da n'ordinament federalista a l'é malfait, përchè a sarìa coma arnunsié a un sènter ëd podèj.
E anlora, bregoma për conservé tute le grupie e anventomse le provinse "federaliste" e, përchè nò, creomne d'autre, e chi che as n'anfà se ij confin a goerno nen j'identità stòriche dël teritòri.
Gnanca Bossi, paladin dël federalism, da Ministr ëd j'Arforme Istitussionaj a l'ha savù arnunsieje. L'adatament ai palass roman a l'ha faje perde an pressa l'idèja original d'abolì le provinse. Al contrari, la Lega a l'ha esultà a l'istitussion ëd la neuva provinsa ëd Monza.

Cambià l'ordin ëd le grupie, la quantità ëd ròba da mangé a cambia nen

Ëdcò la *devolution* leghista donca a manten le provinse, maniman a possa për fene d'autre. Se ël nùmer dij parlamentar a Roma a calerà, già ij parlament regionaj a son pront a slarghesse, an manera da feje front coma che as deuv a j'atribussion neuve che a ven-o a avèj con ël federalism. Parèj, a l'é probàbil che ël Consèj Regional piemontèis a passërà dai 60 mèmber d'ancheuj a 80: cambià l'ordin ëd le grupie, la quantità ëd ròba da mangé a cambia nen.
Na provinsa a tira l'autra. Pardòn, na grupia a tira l'autra.
Sergi Garuss

J'ELESSION E MI

J'elession, j'elession… Mi i vòto nen. I *vòto nen*. Nen che i veula nen, o che i sia contrari, mach che… i peudo nen, i son già an tratative.

A sarìa che, un pòch ëd temp andarera - a sarà stait quand che a-i era n'autra elession, ma ciameme nen cola - am riva a ca un feuj, dobià, lusent, un piasì a vëddlo, ancora ëd pì a tochelo. Andrinta a-i era un (i veulo dì: na fòto, as capiss) che am fa un longh discors: a venta che i sapie che chiel sì - che mi i l'avìa mai vist (ël nòm i peudo nen dilo, as trata d'afé riservà, sërché ëd capime), a fasìa vëdde ëd conòssme bin. A së smonìa për arzòlve tuti mè problema: ël travaj? Se i 'l l'avìa nen chiel a l'avrìa fait an manera ëd femlo avèj. E se mi ël travaj i 'l l'avìa già am disìa che a sarìa stait giust che i l'aveissa ciapà ëd pì. Mi i l'era franch d'acòrdi.

A l'avrìa fait tut sossì se mach mi i l'avèissa votalo. A l'era n'afé

Le scòle, a disìa ël monsù, a dovrìo costé gnente, e gnanca j'ospidaj. Mi i l'era sempe pì d'acòrdi - paghé a l'é mai piasume tròp, i sai nen vojautri. I l'hai sërcà bin se, va a savèj, a disìa che ëdcò ij ristorant a dovìo esse gratis - almeno për mi - ma ëd mangé e beive as parlava nen. As peul nen avèj tut…
"*Le stra a deuvo esse polide!*" - a disìa. Mi i l'hai vardà fòra, ma a l'é vnume da campé via e parèj i l'hai seguità a lese.
"*Treno e tram a deuvo avèj dij pressi giust, për ël pòpol*". I l'avrìa preferì che a l'aveissa dit ciair che *mi* i dovìa avèj un pressi giust, ma peui i l'hai pensà che ëd sigur "ël pòpol" i l'era mi.
E peui ël monsù a disìa che chiel a l'era a pro dla pas ant ël mond, dl'ambient, dla giustissia. A l'era nen un monsù: a l'era un sant.
Tut content che a-i fussa quaidun che a l'avìa tant piasì ëd giuteme, i son vardame la fòto: ni giovo ni vej. Giovanil. Cavèj neir, giusta na frisa ëd gris. Euj: doi, anteligent, svicio. Nas: mach un, ma al pòst giust e, a smijava, polid. Bin piantà (l'òmo, nen ël nas), ma nen grass - nò, nen tant. Giaca bleu, croatin, camisa bianca. Nò: *biaaaanca*! Për fela curta: a l'era un bel òmo.
Còs che am ciamava, ël monsù? Gnente, pensé mach: a l'avrìa fait tut sossì se mach mi i l'avèissa votalo. A l'era n'afé. I l'hai pijà la piuma: "Mè car Monsù…" I l'hai spiegaje che mi i l'avìa franch gnun problema a votelo, përchè a më smijava che chiel a fussa an pióta e che mi i l'era d'acòrdi con tut lòn che a disìa (i l'hai nen dije che tant mi dël mè vot im na fasìa gnente - i son pa fòl!).
I-j ciamava mach se a l'aveissa podù feme avèj n'antìcip. I-j disìa: "Car monsù, foma parèj: butomse d'acòrdi an sël pressi, na part prima, l'autra dòp dël vot". Coma fé i lo lassava a chiel, gnun problema. I son mach ancalame a feje noté che i l'avìa da paghé ël dentista, e se chiel a l'aveissa podù…
E da anlora…

… e da anlora i son sì che i speto. Nen che i l'abia pressa (ël dentista i l'hai peui pagalo mi. Còs che i dovìa fé?). Mach che am piasrìa avèj quaich neuva dël monsù un pòch grass ma tant bin vestì che a l'avìa maitass d'avèj mè vot. Che a n'abia pì nen dabzògn? Che a sia malavi? O fin-a… nò, nò, còs che i vado a pensé… Che a sia ofendusse? Che i l'abia ciamaje tròp? Ma i l'avio gnanca parlà, ëd pressi, i sarìo butasse d'acòrdi e mi i sarìa andaje ancontra…
O pitòst che a sia già rangiasse? Che quaidun a l'abia ciolame e a l'abia venduje sò vot prima ëd mi? O fin-a che… quaidun a l'abia *regalajlo*, sò vot? Sossì am dëspiasërìa: as fa nen parèj, a l'é nen onest. Penseje bin: a i-é un che a l'ha dabzògn ëd quaicòs ëd pressios (am lo disìa chiel che a l'era pressios, mè vot, mi i l'avrìa mai pensaje), a-i é n'autr che a l'é disponibil a vende, ij

La vira che a ven, vòst vot sërché ëd vendlo

doi a son an camin che as buto d'acòrdi, e *zach* a-i riva un - che miraco peui a n'ha gnanca dabzògn - e quatr a gnun a-j lo regala. As ciama *dumping*, sossì - vende sota cost (e pì sota cost che parèj: a-j lo regalo, lorlì, ël vot!).

Conclusion: la vira che a ven, vòst vot sërché ëd vendlo. E peui magara im feve un cit cadò…

Adess che i-j penso, as podrìa fin-a organisé un moviment për vende ij vot, për evité che a-i sia col che, miraco përchè pòver, o ignorant, a vend sò vot për un pressi ridicol e parèj a finiss për fé un dani a tuti. A-i va un pressi giust, garantì. O i podërìo buté su n'agensia, për fé trové vendeur e comprador, ant un "clima d'armonìa e ëd cooperassion democràtica". A sarìa un servissi util a la comunità…

Penseje mach: a-i é un che av conòss nen - e che gnanca a veul conòss-ve - e che a riva e av la conta che chiel a farà sòn, lòn e lolà për vojautri. E tut sossì për gnente! E a-i é gent che a-j chërd e che a va a voté! Ël mond a l'é bin dròlo…
Mauro Tosco

L'INISSI DLA FIN DIJ SIN

Il'oma assistù, a parte da l'invern passà, a na vera crisi dla rapresentatività dij sindicà tradissionaj: CGIL, CISL e UIL.
Sempre pì ëd travajeur a s'antajo che giumai sti sindicà-sì a rapresento mach lormidem, e che as dan bin da fé nen tant për goerné j'interessi dij travajeur, quant coj dël sindicà midem. A goerno, pì che tut, sò poder.
Dësnò a së dëspieghërìo nen le bataje mnà da ij dipendent ëd l'ATM ëd Milan, con ël blòch dij traspòrt pùblich, o ij pressidi dëdnans aj cancej

Ij neuv contrat stipulà da CGIL, CISL e UIL a l'han lassà ij travajeur franch dëscontent

Fiat ëd Melfi, për otnì ëd condission pì bon-e ëd vita e ëd travaj. Ij neuv contrat stipulà da CGIL, CISL e UIL a l'han lassà ij travajeur franch dëscontent e con l'amer an boca. J'aument a basto gnanca a cheurbe l'inflassion programà, figuromse cola real, e figuromse peui cola, che a l'é astronòmica, causà da Sant Euro. Parèj a l'é s-ciopàje la protesta.
Ma, quand che ij tre pì gròss sindicà d'un pais a son pì nen bon a ruvé a dj'acòrdi che a sodisfo ij travajeur, peul-lo ancor disse che a sio rapresentativ? E quand che ij travajeur a-j lo diso bel e ciàir che a son nen content, ij sindicà han-lo ël drit ëd feje sté ciuto an disend che a-i é nen d'alternative? E som-ne sigur che a-i sio nen d'alternative?
Provoma a fé na cita anàlisi. Ant ël 1993 CGIL, CISL e UIL a l'han sotsignà n'acòrdi con ël govern d'antlora e con Confindustria, che a prevëdd, për arsòlve ij contrast, e dzortut a l'ocasion dl'arneuv dij contrat, ëd dovré ël métod ëd la "concertassion": ij rapresentant dij sindicà a van a Roma e a sërco ëd rivé a un compromess ansema a govern e a Confindustria.
Mach se ël compromess a riva nen as peul sioperé. Ma sòn a càpita squasi mai. E ës compromess-sì, varda mach, a s'arvela sempre dësvantagios për ij travajeur, che an sti 11 ani a l'han vist soa paga calé sempre pì giù. Mach paghé ël fit d'un cit apartament a peul porté via fin-a 2/3 d'un salari e se ant na famija a intro nen doi stipendi a ven vaire mal fé ëd buté d'acòrdi ël disné con la sin-a.
A basta sòn për prové che ël métod ëd la "concertassion" a l'é pròpi bon, ma ëd sicura nen për chi a travaja an fabrica, ansima a un tramvai o ant na scòla. A l'é pròpi un bon métod për ij "padron", che as treuvo con pòch o nèn perdù an ore dë siòper e che a l'han da paghé ëd salari sempe pì cit. E a l'é ëdcò bon për ij sindicà, che a goerno sò poder, an vendend ai "padron", un pòch për vòlta, j'interessi dij travajeur.
E antlora? Antlora a son nà ij sindicà ëd bas. Ij Cobas, la Cub, l'Orsa e desen-e d'autre sigle. Ël pì important a l'é la Cub (Confederazione Unitaria di Base) con 600.000 iscrit apopré. Còs che a son? A son ëd travajeur che a son butasse ansema, as presento con soe liste a j'elession dij rapresentant sindacaj, a fan d'atività sindacal alternativa, a denunsio l'arogansa dle asiende, j'eror e le busìe dij sindicà tradissionaj, e j'efet disastros ëd la "concertassion". E CGIL, CISL e UIL, coma che as pòrto anvers ëd lor? Sempi: quand che a va bin a fan visa che a esisto nen, se dësnò a dòvro tut sò poder e soa fòrsa polìtica për sërché ëd craseje. Ëdcò ij govern e la Confindustria a fan visa che a esisto nen: a-j còvoco mai. Ma a 'n n'han por.
Mach n'esempi. Ant ij leu ëd

Tesi & testi
un mond ëd paròle
Tradussion tècniche e legaj
via Guastalla 17, 10124 Turin tel. (+39) 011 83.52.62 www.tesietesti.it

DICÀ DË STAT?

travaj, pijoma na fàbrica metalmecànica, minca tre agn as ten-o d'elession për serne ij rapresentant sindacaj. Tuti a l'han ël drit ëd presenté soe liste; ma a l'é mach un drit formal. Përché ij sindicà che a l'han nen sotsignà l'acòrdi dël '93 (visadì ij sindicà ëd bas) a devo compagneje con n'archeuita ëd sotsignadure che a cheuvra almen ël 5% dël personal, lòn che a l'é pròpi mal fé. Përchè lor é, e CGIL, CISL e UIL nen? Misteri.
Ma butoma che un sindicà ëd bas a riessa a presenté na

A la finitiva, CGIL, CISL e UIL as fan la lèj daspërlor

lista, bele an mes a mila problema e antrap. A-i é j'e-lession, e as fà ël dëspeuj dij vot. Jë scrutador a devo ten-e a ment che a CGIL, CISL e UIL a-jë speto, com che a sia, ël 33% dij pòst disponìbij. A veul dì che, se an cola fàbrica a-i é 12 rapresentant sindacaj, 4 ëd lor a *devo* esse ëd CGIL, CISL e UIL, bele se a pijèisso gnanca un vòt, e j'autri 8 as divido conforma ai vòt pijà da ognidun. Për sòn, mach ij 2/3

Na riunion sindacal dël 1975 a la Ciambrea dël travaj ëd Bèrghem

dij rapresentant a son sernù democraticament. J'autri a son nominà për dògma divin: a son nen obligà a archeuje ëd firme, a l'han 1/3 dij rapre-sentant sicurament për lor. As peul nen chërde ma a l'é vera: e ël bel a l'é che sossì a lo stabiliss nen la lèj, nò! A lo stabiliss un "regolament ele-toral" scrivù ant ël 1993 da... CGIL, CISL e UIL! E a-i é gnun-e lèj, e i diso *gnun-e*, che a régolo la materia: CGIL, CISL e UIL as fan la lèj daspërlor.
N'autra libertà dij sitadin, cola sindacal, che a l'é mach ëd fassada. E ròbe parèj a ruvo nen ant na repùblica dle banan-e, ma ant le asiende italian-e.
Ma quaicòs a ancamin-a a bogé. Ël ministr Maroni, a la fin ëd la saga ëd Melfi, a l'ha decidù ëd convoché a Roma ëdcò la CUB, ansema a CGIL, CISL e UIL, për sërché d'arsòlve la situassion. A l'ha dit che, con lòn che a-i é sèmpe pì ëd travajeur che a s'afido ai sindicà ëd bas, a l'era giust convoché ëdcò lor. Ëd sicura a l'ha fait sòn për fé un dëspressi a la CGIL, ma comsëssìa a l'é na prima chërpa ant la muraja dël monopòli che CGIL, CISL e UIL a l'han da sempe, bele se as na capiss nen bin la rason.
Fernando Chessa

Pinòt - ëd Gianni Soria

LA LESSION DL'IRAQ

Na partìa për la definission dël mond dël Secol Vintun

Ancheuj i savoma: tuti ij argoment dovrà a pro ëd l'invasion anglo-american-a ëd la Mesopotàmia, tanme "ij arm ëd dëstrussion ëd massa", "ël pericol Saddam", fin-a al bin pì fantasios "slarghé l'ëspassi dla democrassia", a l'ero mach ëd cuche anventà a pòsta da ij servisse segret atlàntich. La conferma finala a l'é vnùa dal secretari d'Ëstat american Colin Powell midem che, squasi con regret, a l'ha dëspiegà coma soe diciarassion danans a le Nassion Unìe a l'avìo franch gnun fondament. Le rivelassion ëd costi di sì dzora ij "tratament particolar" che ij "liberador" a riservo ai përzoné mussulman a dësbelo un-a apress a l'autra le motivassion che la propaganda liberala an Europa a l'ha dovrà për fé nasse un consens a l'antraprèisa contra Baghdad. Lòn che i savoma ancor nen da bin a l'é për che diane j'Ëstat Unì e sò alià a l'han possà tant për andé a butesse ant sa cernaja asardosa che tut ël mond a savìa esse a l'avait.

Fin-a ij agn stanta, a peul nen esse negà che ij Europengh a l'han arseivù bin d'avantage dal vassalage atlantich

Da la fin ëd la guera frèida i sosten-o che la polìtica ëstrangera american-a a l'é un tentativ d'anpon-e soa egemonia an sël rest dël mond, eventualment a travers la creassion d'un govern mondial. An mes dij agn '90 la pì part ëd mè anterlocutor am tnisìo për un simpàtich badòla. Apress l'11 dë stember, quand che i soma stait proclamà "tuti american", i son stait considerà n'erétich iconoclast. An beicand la stòria iraqen-a recenta an paralel con cola dël mond, i penso che le preuve ëd mia teorìa a dven-o evidente.

Fin-a a j'agn Stanta, a peul nen esse negà che j'Europengh a l'abio arseivù bin d'avantage dal vassalage atlàntich imponù dël 1945: l'economìa a l'é arpiasse da ij ravage ëd la guera e ël consens a l'é dominant. Sossì a l'ha tacà a cambiè vers ël 1973. Për efet ëd la chërsùa paralela ëd sò deficit e ëd le economìe dij concorent, ant ël 1971 Washington a l'ha dovù chité ofissialment lë Standard ëd l'Òr (Gold Standard), visadì la convertibilità dël dòlar an òr, che a l'era da vaire agn mach pì propaganda. Con sa decision ël mond as treuva con mach pì na moneda talon: ël dòlar, e pì an particular ël petrodòlar, visadì ij dòlar vagnà an vendend ël petròl.
Mërsì a l'esplosion dij pressi ëd l'òr nèir apress la cris dël petròl dël 1973, l'apress Gold Stan-dard a l'é caraterisà da l'emission costanta ëd papé vert, an manera sèmper pì dësgropà da l'economìa real. A soa vira, ij produtor petrolié a viro ij petrodòlar ant le banche anglo-american-e che a l'han dësanvlopà ij mecanism ëd la speculassion finansiaria. Ël resultat a l'é che l'economìa american-a a l'é orienta-se a l'ëscambi ëd tìtoj ëd crédit nopà che a la produssion ëd richëssa. Sa tendensa a podìa nen duré: a basta pensé che antre 1989 ël e ël 2002, ël deficit commersial american a l'é passà da 100 a a 500 miliard ëd dòlar.

Ant ij agn Otanta - ant l'istess temp che sent e sinquanta mila Iraqen a tiravo ij caussèt ant ël conflit contra l'Iran ëd ij Ayatollah - ël futur Hitler dël Mojen Orient a arseivìa le visite d'un monsù: Donald Rumsfeld. Chiel sì a l'era antlora un dirigent ëd la *Searl & Company*, na sossietà farmaseutica dësgagià

GRIVA
Produzione tendaggi per arredamento
Griva Spa
Strada Chieri 91, 10020 Andezeno (To)
tel. +39.011.9439411
fax +39.011.9434420
www.grivaonline.com
info@grivaonline.com

che a aprovisionava l'Armea iraqen-a dij component chimich che a l'han përmëttù sò program d'arm ëd dëstrussion ëd massa - arm che a son peu staite dovrà contra ij Curd e ij Iranian. Finìa che a l'é staita la guera con l'Iran, ël cit Koweit a l'ha ancaminà a fé l'erlo con l'Iraq an pretendend ël pagament dij credit e an niand ëd petròl ij mërcà internassionaj, an stenzand parèj l'economìa ëd Baghdad. A cola mira, Saddam a l'ha fait present a sò alià american che la situassion a l'era nen acetabila. April Glaspie, l'ambassadris ëd j'Ëstat Unì a Baghdad a l'ha rëspondu-je che l'America a l'avìa nen na posission rësguard ij conflit antre ij pais arab. Coma i savoma, sòn a dev esse stait suficent a fé pensé al ditator ëd podej drisse-je la schin-a a l'emir dël Koweit.
L'intrada ëd l'Iraq ant ël Koweit, soa veja provinsa, a l'ha anandià na rëspòsta militar american-a imposanta, con na neuva utilisassion ëd mojen

Finìa che a l'é staita la guera con l'Iran, ël cit Koweit a l'ha ancaminà a fé l'erlo con l'Iraq

d'informassion-spetacol për legitimé un *Neuv Orden Mondial* (paròle ëd Bush pare) ante che j'Ëstat Unì a podeisso gieughe ël ròl ëd polissìa globala e ëd nassion indispensabila. Se gnun ëd coj che a l'han vardà la guera dël 1991 a la television a l'é fa-se mal, l'istess a l'é nen vèj dij 100.000 Iraqen massà da le bombe ëd la coalission, ni dël milion ëd vej e ëd masnà mòrt durant pì che des agn ëd sansion imponùe da le Nassion Unìe.

J'Ëstat Unì a peulo përmët-se ëd vive pì an aut che sò mojen mërsì a l'egemonìa dël dòlar, sostnùa da ël mecanism dij petrodolar, utiss ëd la *pax americana*. La nàssita ëd l'euro a l'ha antamnà ës meca-nism, e donch l'egemonìa american-a. Se antre ël 1996 e ël 2000 j'Ëstat Unì a l'han vivù ans ij capitaj seurtì d'Europa, a la fin dël 2000, dëscoatà la bola ëd la speculassion ëdcò conossùa tan-me *New Economy*, le corent ëd capital a l'han tacà a viré vers ël vej continent e soa economia motobin pì san-a. Për carié ël badò, ant ël November dël 2000, crasà da le sansion ëd l'ONU, Baghdad a ancala arbrufé ël dòlar an passand a l'euro për ël fonsionament dël programa *oil for food*, che a-jërmëtt ëd vende ëd quantità limità ëd sò petròl. Se d'autri pais produtor ëd petròl e member ëd l'OPEC a l'aveisso anda-je d'apress, ël sistema dël petrodòlar a sarìa drocà. A ventava fé quaicòs. A l'é ant ës moment sì che ij neo-conservador che a men-o l'aministrassion Bush, tan-me Dick Cheney, Richard Perle, Paul Wolfowitz e Rumsfeld midem, a anandio l'ansidit *Project for a New American Century* (Proget për un Neuv Sécol American): l'eliminassion dël regim ëd Saddam Hussein a l'é un ëd ij obietiv ëd na strategìa për la conservassion dël sistem dël petrodòlar. Quand che a l'é sciòpa la sconda guera a l'Iraq dël 2003 a l'era donch an preparassion da almen tre agn. Avertiment për ij autri pais ëd l'OPEC, l'agression a l'Iraq a fà part d'un gieugh për manten-e l'egemonia. Dësnò che diane j'Ëstat Unì a l'avrio arzigà mes secol d'aleanse stratégiche e soa reputassion internassionala con le bale dla mnassa iraqen-a?

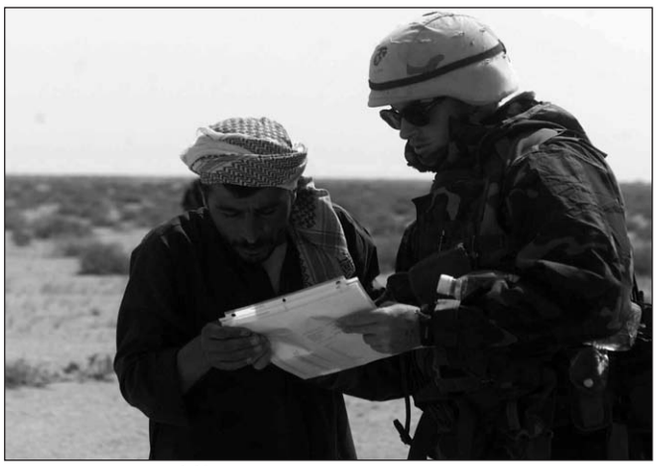
N'iraqen e un soldà american

An fongand l'Iraq ant ël caos, j'anglo-sasson e sò servent (tan-me ël lombard ëd le television) a susto l'euro. L'UE a l'é motobin dependenta da l'energia dël Mojen Orient. Na montà dij presi dël petròl a peul buté an cris tuta l'architetura ëd l'euro, an eliminand parej ël concorent mondial dël dòlar.
Fabrissi Vielmin

I peude lese tuti j'articoj dij nùmer vej d' "*é*!„ ans ël sit:

www.e-opinion.info

che a conten ëdcò l'archivi dl'arvista "Assion Piemontèisa" da giugn 2001 a l'ùltim nùmer (fërvé-mars 2003).

Visitene!

Ij nùmer aretrà d'"*é*!„ as peudo ciamesse a la redassion: a costo Euro 6 a prun comprèise le spèise postaj.

LA LESSION ËD LA CATALÒGNA

La Catalògna a l'é un cit pais dont as parla tant; se i na parloma ambelessì a l'é përchè a peul esse util a tuti ij piemontèis che a veulo fé quaicòs për soa tera.

Le orìgin

La Catalògna a l'é staita motobin romanisà, e sòn a l'ha daje un decis caràter latin. La mës-ciada dij pòpoj locaj con la siviltà che a vnisìa da Roma a l'ha dàit orìgin a la lenga e al pòpol catalan. La Catalògna a l'é nassùa pì che mila ani andaré coma tèra lìbera trames ij Franch a nòrd e j'Arab ant la penìsola iberica.
Ant l'Età ëd Mes la Catalògna as consolida coma nassion e pont trames a la siviltà islàmica e cola cristian-a. Sò spantiament a riva fin-a a l'Ocitania a nòrd, l'Aragon-a a òvest, le ìsole Balear, la Sardegna e la Còrsica a sud e, pì an là, la Sicilia, Napoli, ël nòrd ëd l'Africa e l'Orient.

La Catalògna a l'è nassùa pì che mila ani fa coma tèra lìbera

A l'é n'época ëd potensa econòmica e cultural. Ël comersi catalan a dòmina ant ël Mediterani e a dësvëlupa legi e técnica. La poesìa, la filosofìa, l'art romànica e gòtica a conòsso an Catalògna moment dë splendor universal. La Catalògna a l'ha dàit l'andi al sistema federal e democràtich, e soe istitussion a son staite le prime ëd cost géner ant le democrassìe dël di d'ancheuj. Ant ël rinassiment la dinastìa catalan-a a l'ha nen avù dissendensa e na neuva dinastìa, che a vnisìa da la Castija, a l'ha pijà ël tròno, bele se la Catalògna a conservava soa indipendensa polìtica. La Catalògna a l'ha nen pijà part a la conquista dl'America e pòch për vira a l'ha perdù soa importansa ant ël Mediterani.
Ant ël 1640 la Catalògna a l'é vìtima dla guèra trames la Castija e la Fransa che as divido sò teritòri e ëdcò se a peul conservé soa constitussion e so dirit, për chila as anandia n'época ëd decadensa (antratant che an coj midem ani ël Portugal a vagna l'indipendensa).

La decadensa

Ël sentralism e lë spìrit colonisator ëd la Castija anvers la Catalògna a chërso fin-a a che, ant ël 1713, con la guèra ëd sucession spagneula e ël tratà d'Utrecht la Catalògna a l'ha perdù tuti sò aleà. A cola mira ij catalan a l'han dovù combate ij Borbon con mach 5.000 combatent, e l'11 dë stèmber 1714 ij nemis a pijavo Barselon-a. Quand che a l'han arestà ël general Moragues (guida dij catalan), a l'han tajaje la testa e peuj a l'han fait mostra ëd cost trofé për 12 ani ant ël "Portal de Mar" ëd Barselon-a; a l'han ëdcò giustissià un mijé ëd soldà e a l'han butà an përzon pì'd 4.000 sitadin e a l'han obligà vaire autri a andé an esili (e a l'é për lòn che bele al di d'ancheuj a-i é tanta gent ant ël meridion d'Italia che a l'ha un cognòm catalan). N'autra forma ëd repression a l'é staita la proibission d'avèj qualsëssìa tipo d'arma për la stra e antecà (fin-a ij cotej për tajé ël pan a dovìo esse tnù ancadnà a la muraja).

La Catalògna contemporanea

Ma la Catalògna a l'é nen rendusse e da la metà dël secol XIX ël catalanism polìtich a l'é andaje dapress al dësvëlup econòmich; parèj ël pais a l'é tornà a vive n'época dë splendor coltural fin-a al prinsipi dël secol XX. Ma dòp ëd la guèra sivil dël 1936, ant ij 40 ani ëd ditatura franchista la lenga ëd la Catalògna a l'é staita proibìa e la coltura a l'é staita përseguità, e ël process ëd repression a l'ha portà fin-a a la fusiliassion dël president ëd la *Generalitat* (govern) catalan-a ëd cola época. Con la fin ëd la ditatura a l'é ancaminà n'autra stòria: dòp tanti ani ëd tòrt ij catalan a l'han fait l'impossìbil për fé vëdde a tut ël mond che ij catalan a son nen spagneuj, che lor a l'han na soa identità e che a na son cossient.

Na lession për ij piemontèis

A basto coste pòche nossion dë stòria për vëdde che ij catalan a l'han mai avù la possibilità ëd vive an pas për colpa d'avzin pì potent (la Fransa e la Spagna), mentre i savoma bin che ij piemontèis a l'han avù sempe tante possibilità an pì ma a l'han mai savù sfruteje përchè a l'ha nen la midema cossiensa ëd pòpol dij catalan. As podrìa dì che chi che a l'avìa ij dent (ij catalan) a l'avìa nen ël pan e chi che a l'avìa ël pan (ij piemontèis) a l'avìa nen ij dent.

Lòn che a manca ai piemontèis a l'é la cossiensa (e la conossensa) ëd soa stòria

Al di d'ancheuj lòn che a manca ai piemontèis a l'é la cossiensa (e la conossensa) ëd soa stòria, ëd soa literatura, ëd soe rèis e, ant na paròla, ëd soa identità.
Donca a venta nen perde la speransa: la stòria a l'é nen mach pien-a ëd pòpoj che a son rendusse ma a presenta ëdcò esempi coma col dij catalan, un pòpol che a l'ha sernù ëd vive.

Tòjo Pegon

BORZOASÌA A LË SPECC

Bele se dé n'imàgine completa dla borzoasìa dal prim '800 al prim '900 a l'é franch nen possibil, për la motobin granda complicassion ant la stòria dl'art d'ës period, l'esposission turinèisa (che a l'ha sarà ël 27 ëd giugn a Palass Cavour, Turin) a l'ha smonù al visitador na bela prospetiva e a l'ha savù cheuje con viva inteligensa ëd detaj interessant e sintomatich d'un mond giumai dësparì.
Pròpi ël manifest ëd la mostra, na fomna che a së specia dòp dël bal (pijà dal quàder d'Alfred Roll), an pòrta a marché un pòch pì davzin n'aspet ëd costa esposission: la fomna che a së specia. Dësfojoma ansema ël catalogh ëd la mostra.
I l'oma l'ocasion ëd fërmesse an sla concession - tròp soens dësmentià - che l'òm borghèis, e as peul disse ëd tut l'800, a l'ha dla fomna.
La fomna ant la rapresentassion dl'800 a l'é soens figurà intenta a contemplesse ant në specc riond o, mej, oval, o ant në specc d'eva.
Lë specc a rapresenta ël vej motiv ëd la vanità dla fomna, l'arserca ëd soa identità rëverberà e sò sens negativ, espression ëd Narcis. La fomna ant la fantasìa coletiva a ven a esse na "Narcisa" egoistica: donca lë specc a l'é simbol dël narcisism ëd la fomna (vëdde "Fomna con la vesta bianca" ëd Giuseppe Puricelli). A bin vardé, an tut l'800 ël pensé dominant dël mond borghèis a l'é che la fomna a sia n'oget ëd piasì (Gustave De Jonghe: "Le miroir"), na creatura veuida che a deuv esse pijà për lòn che a l'é (vardé "La femme" ëd Grosso e le fomne stilisà e van-e ëd Boldini), e che l'òm a vissia con le gioje e con na blaga spropositá. La fomna a riflet la faula d'Eco: a l'ha mach la consistensa che l'òm a-j dà. La fomna, fin da cita (vardé Hyppolite Dominique Holfeld: "L'éducation du monde") a l'é condissionà përchè mach an ëspeciandse a pija l'aparensa d'esse viva (Giuseppe Wultz: "L'anciarm feminin"). Mach che la contemplassion ëd soa imàgine a l'é dël tut fòra dl'arserca filosòfica dël "conòss ti midem", ch'a l'era destinà mach a j'òmo. La fomna, che soens a l'é lassà sola da l'òm - ch'a l'é tròp ocupà an sò afé e a fé ëd sòld - quand a l'ha dabzògn ëd companìa, ëd quaidun da vardé e da parle-je ansema, as contempla ant lë specc (Neil Whistler: "Simphony in white").
Ij pitor famos dël sécol a butavo an varda le fomne dal vardesse ant lë specc sensa la guida dl'òm (Leo Puz: "La tòta an bleu"). Mach le fomne përverse, le tentatris a peulo felo. Sensa guida, come a decretava Lombroso, le fomne a ven-o fòle, egoistiche, e a passo tut ël temp mach pì a vardesse. Se lë specc a së s-ciapa, la fomna a ven fòla, a perd ël control e ël rabel as ampadroniss dël mond borghèis, ch'a l'è tant bin ordinà. Le fòle a dësmentio la passività ëd sò ròl, a dven-o na furia dësfrenà. Ël mas-c a pretendìa da la fomna la total abnegassion an cambi dël bin-esse e ëd tut lòn che a l'é nen necessari. Soa identità a dovìa esse ël rifless volù da l'òm (Madrazo y Garreta: "Le demi-monde"). L'òm a l'avìa por ëd la fomna libera. Se la fomna a conquistava l'autocossiensa, l'òm borghèis as dësfendìa, a scongiurava soa por e a la rapresentava come na fomna perdua, na furia, un diav, un vampir (a ven an ment Segantini e soa "La sorgiss dël mal". La fomna che a së specia ant na sorgiss d'eva a ven a esse, përchè nen domestià e guidà, la fior dël mal).
Na fomna onesta e seriosa mai a contemplava lë specc se nen dòp esse staita completament domà, se dësnò a sarìa vnùa a esse na Medusa, coma un bel nùmer ëd quàder a mostro. L'òm a l'ha ëd facende pì importante, la fomna a l'ha ëd temp da perde, për sgairé le richësse ëd sò òm o moros o për contemplesse parèj ëd na divinità. La fomna an sò veuid a l'é rapresentà d'ant lë specc tan-me na creatura slanguìa e débola, n'erba pressiosa parèj ëd na fior.
Vaire piture dl'epoca a son pien-e ëd fior, ëd rame, d'erbe esòtiche, e nen për nèn ël Liberty, produssion ëd la borzoasìa, a l'é stait ciamà mòda floreal. La fomna a n'eufr ant lë specc, donca, na bela imàgine, ma mach n'imàgine.

Genio Gabanin

Ant la fòto, "Le Retour du bal" d'Alfred Roll (1886), Musée des Beaux Arts ëd Nantes

CÒRP SENSA SCADENSA

A-i é un monsù, an Almania, che a squarta ëd cadàver d'òm, a-j gava la pel, a-j monta ans na biciclëtta o dzora un caval, e a-j mostra a tut ël mond. Ma a l'é nen un fòl sàdich e gnanca un sassin an serie che a veul terorisé la popolassion. A fà lòn an rëspetand la lege, a dis chiel, e për ëd but artìstich e sientìfich motobin elevà. A veul mostré a la gent coma a l'é fait nòst còrp e coma a fonsion-a, mërsì a le complicà maravìe dle ven-e, dij mùscoj e dj'òss. A lo fà an dovrand "l'anciarm dël ver", nopà che ëd lìber d'anatomìa.

Gunther von Hagens a l'ha 59 agn, a l'ha studià da patòlogh e a l'ha travajà për vaire a l'Università ëd Heidelberg. Ant ël 1977 a l'ha inventà la "plastinassion", na técnica për preservé ij tëssù biològich da la putrefassion. Ij còrp a son mojà con ëd plàstiche speciale che a-j sëcco parèj ëd manchèn. A ven-o goregn o còti scond la sostansa dovrà, ma ël color dij detaj a resta antregh. Ij cadàver plastinà a spusso nen e as conservo për d'agn. A peulo esse sessionà e scortià parèj ëd tàule anatòmiche an tre dimension. A peulo financh esse butà an pòsa, con ij polmon da fòra o ël crani sciapà an doi, antratant che a gieugo a scach o a balo a sësta.

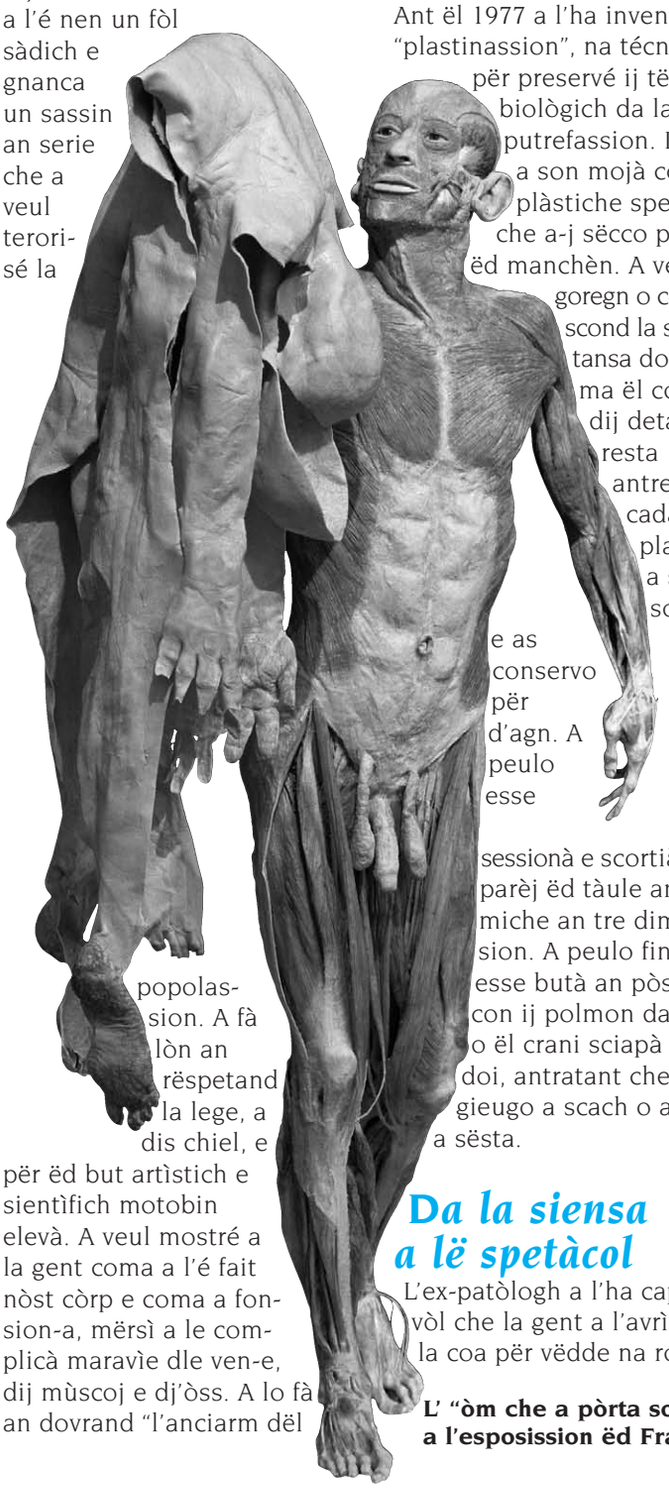

L' "òm che a pòrta soa pel" a l'esposission ëd Francfort

Da la siensa a lë spetàcol

L'ex-patòlogh a l'ha capì al vòl che la gent a l'avrìa fait la coa për vëdde na roba parèj, a mesa stra antra la divulgassion sientìfica, na bisara *body art* e ël gust per lë scheur che a l'é a la mòda ancheuj. Ant ël 1993 a l'ha chità ël travaj a l'Università për fondé a Heidelberg l'Istitut për la Plastinassion, che adess a l'ha deurbì ëdcò doe filiale an Cin-a e an Kirghizistan. Von Hagens a dà ëd travaj a ëd senten-e ëd përson-e. A l'ha ancaminà na grandiosa produssion ëd "manchèn" e a-j pòrta an gir për ël mond con la mostra *Körperwelten* ("Ij mond dël còrp"), che a l'ha giusta sarà ij porton a Francfort. A-i é da vëdde un cadàver plastinà, con tuti ij ligament e j'òss an bela vista, che a para un balon dnans na pòrta ëd fotbal. N'autr che a monta dzora un caval (plastinà ëdcò chiel). A-i é na fomna përgna d'eut mèis. A-i é n'òm scortià da la testa ai pé che a porta soa pel dzora al brass, parèj d'un paltò. A manco nen d'organ dasperlor: cheur, stòmi, pròstate, rej ëd nerv.

Istitussion, cese, inteletuaj d'ideologìe diferente a-j dan a còl

Cadàver donà

Andova a pija von Hagens ij cadàver da plastiné? Da ëd lìbere donassion - a dis chiel. A smija che a-i sia motobin ëd gent che a l'ha pì car mostré sò buej plastifià për l'eternità, nopà che finì ant la tèra. Ma un reportage giornalìstich a l'ha acusà ël "Dotor Mòrt" ëd caté ëd còrp bonpat an Cin-a e an Kirghizistan (i na parlo-

ma ant l'artìcol cit). Chiel a l'é dësfendu-se con ardiment, come a l'é costumà a fé da quand che a l'ha ancaminà ël comersi ëd la plastinassion. Istitussion, cese, inteletuaj d'ideologìe diferente a-j dan a còl, ciamand sò travaj n'oltrage për la

Ma ël pùblich a-j dà rason: an quatòrdes milion a l'han già visità Körperwelten

dignità ëd l'òm. A diso che chiel, për vagné d'arzan, a cissa j'istint pì afros ëd la gent. Gunther von Hagens, da soa part, as presenta come n'ingegn dësconossù: "Mi i giuto ël pùblich a combate la por irassionala ëd la mòrt".

Sucess internassional

Ël pùblich a-j dà rason. Fin-a a ancheuj *Körperwelten* a l'ha tocà quìndes sità dël mond (Viena, Mùnich, Brussel, Seol, Singapor e d'autre) e a l'é staita visità da squasi quatòrdes milion ëd përson-e. Na rieussìa che a seguiterà, a-i é da chërde, ëdcò ant jë Stat Unì, andova la esposission a l'é ancamin che a tramuda. Dnans ij manchèn squartà ëd Von Hagens a l'é passà tut ël mond, nen mach dë student ëd meisin-a. Ëdcò madamin ëd mesa età, masnà dle scòle, pare e mare giovo con ël cit ant la possëtta. Che diane? A l'avìo maitas dë stri, dë s-ciapé ël tabù ëd vardé ëd cadàver? Mach un cit nùmer - a dis un sondage independent. La pì part a l'é buta-se an coa tirà da "l'anciarm dël còrp ëd l'òm". An quaich manera, a l'é n'etèrn seugn che as compiss: l'òm liberà da la data dë scadensa.
Elena Fornero

ARTISTA O CRIMINAL?

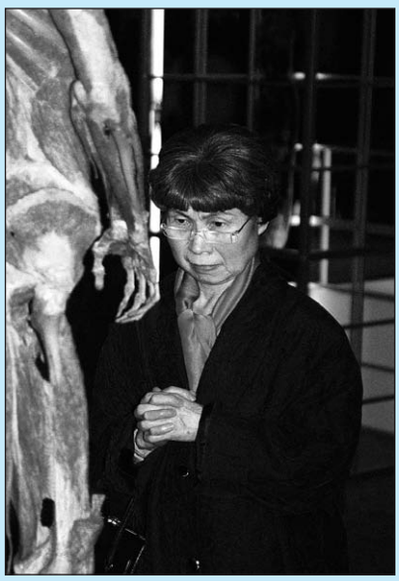

Fe-se plastiné apress la mòrt a l'é nen complicà. A basta signé un papé d'autorisassion anformà (revocàbil an qualsëssìa moment) për doné sò còrp a Gunther von Hagens.
Lòn che a l'han fait, a dis chiel, tuti j'òm e le fomne che adess a comparisso ant soa esposission, e tuti coj che a son stait vendù a but sientìfich a d'università ëd tut ël mond dal 1977 a ancheuj.
A son vaire. Scond l'arvista alman-a *Der Spiegel*, son a l'é un comersi tròp gròss për fonsioné mach con le donassion. Ant n'artìcol publicà al prinsipi ëd gené as dis che ël "Plastinator" a cata ëdcò ij cadàver. Son a l'é antërdì ant tut ël mond. Ma a-i é ëd pòst, come la Cin-a e ël Kirghizistan, andova la polissìa e ij dipendent dj'obitòri a son motobin mal pagà. A l'é bel fé anlora smon-je d'arzan an cambi ëd còrp ëd delinquent o ëd vitime sensa nòm ëd violènse. Ant la Repùblica Popolar Cinèisa a-i é ëdcò le esecussion ëd përzoné polìtich che a peulo aprovisioné l'Istitut për la Plastinassion. Ij giornalista ëd *Spiegel* a l'han podù lese an quaich meud ij message ëd pòsta eletrònica antre von Hagens e sò colaborator. A diso che as parla soens ëd cadàver pen-a ruvà "con un përtus ëd na bala ant la tèsta" o "con un taj a cros an sla pansa" (na pràtica necessaria për podèj gavé j'organ, che an Cin-a as fà sèmpe con ij còrp ëd condanà a mòrt). Motobin ëd vire, ant la fàbrica cinèisa ëd plastinà, ëd camion a l'han dëscarià tranta, quaranta, sessanta còrp "fresch".
Von Hagens a l'ha diciarà che chiel a l'ha mai pagà un centim për soe salme e che a l'ha mai acetà cole ëd giustissià. "Ij ospidaj e le përzon an don-o soens ij cadàver che a son nen stait reclamà da la famija. Për lòn che i sai mi, a son d'istitussion motobin seriose e a fan tuti ij contròj necessari".
Apress l'artìcol ëd *Spiegel* ël Procureur (Pùblich Ministeri) ëd Heidelberg a l'era stait ciamà a ancaminé n'investigassion dzora Gunther von Hagens për crìmen gropà a l'acat ëd mòrt e a l'ofèisa ëd la dignità uman-a. Ma apress doi mèis ël dossié a l'é stait sarà për che gnun delìt a l'é stait comëttù. **E.F.**

Ant la fòto, na visitatris ancamin che a varda un cadàver plastinà

NEUVE DËL MOND

Passient bërlusent

La bataja contra ël terorism ant j'Ëstat Unì a l'é ancamin che a ciapa ëd bërsaj fòra via. Ij neuvmilasinchsent angign sofisticà che an tuta l'América a serco piste d'arme nuclear "vojte" a son tròp sensìbij. A son pa bon a serne le radiassion grame ëd na bomba atòmica da cole bon-e dovrà tuti ij di ant la pràtica medica. Resultà: ant j'ùltim mèis motobin ëd malavi ëd càncher

che a l'han fait la chemioterapìa a son stait segnalà parèj ëd "sorgiss radioatìve sospete". Ij pòver diav a son trovasse j'agent dl'FBI antecà e a l'han dovù tiré fòra ij papé për prové la maladìa e la terapìa faita. Midema còsa a l'é ruvà a ëd përson-e che a l'han pijà meisin-e radioatìve për la tiròid o ël cheur. La pì part ëd le vire ij dispositiv anti-radiassion a son-o për ëd fàusse alerte.

Automòbil al feminin

Madame, av piaserìa n'automòbil con ij sedij che a cambio color për fé pandan con vòsta vesta, o che a ciama daspërchila ël mecànich quand che un tòch dël motor a së s-ciapa? La fàbrica svedèisa Volvo a l'ha costruvu-la. La neuva YCC (che a sta për *Your Concept Car*, "toa auto ideala") a l'é staita progetà da na squadra d'ingegné fomne për le guidatris fomne. Le feudre dij sedij as dëstaco për esse lavà, e a-i na-j'é an vaire color. Con lòn che la fomna mojen-a a l'é nen anteressà a vardè andrinta al motor, ël còfo a l'é fait ant na manera che a peul esse deurbì mach da un mecànich ëd la Volvo. Un programa a dëscheurv ij guast e a manda un message a la fàbrica. Ij sedij daré a son parèj d'jë strapontin dël cìnema, as cogio mach quand che a-i é damanca ëd sete-se, parèj a lasso dë spassi për la spèisa. Un dispositiv automatich a rangia la posission djë specc e dël volant den-a che la guidatris a sia seta-se. Darmage che la YCC a sarà pa fabricà an serie.

Tre stèile an përzon

Marc Haeberlin, arnomà cusiné fransèis, a masenta ël ristorant tre stèile Michelin A*uberge de l'Ill*, aranda ël confin con l'Almagna. Ma an sò ùltim lìber a s'òcupa pa ëd caviar, *foie gras* e autre pitanse pressiose. Pitòst a mostra a pronté un piat sempi ma galup con faseuj ant la tolëtta e salada, o a fé un gatò con d'ingredient che a

costo mach n'euro. *Je cuisine pour moi-même* ("I cusin-o për mi sol") a l'é na selession d'arsete inventà da ëd përzoné dle galére fransèise che a l'han pijà part a na competission gastronòmica nassionala. A l'ha ancoragià la gara un médich che a travaja an përzon, Claude Deroussent: "Ij *vilegiant* ëd le galere a son motobin anteressà a la cusin-a san-a. A peulo nen bogé tant e a son soens tròp gròss e malavi ëd colestereul". Marc Haeberlin a l'ha sernù le sent arsete pì anteressante trames le sessent che a son ruvàje. "Contut che ij përzoné a l'abio a disposission mach doe pèile e d'ingredient bonpat, le arsete a son originale e financh rafinà", a l'ha dit ël sèf a tre stèile.

Mej stenté che abondé

La galuparìa a l'é fomna. A Londra na madamin a l'é intrà ant un supermercà e a l'ha catà tute le barëtte ëd cicolada a disposission, visadì desmilasessent tòch. A l'ha pagà an moneda ël cont (squasi tremila euro) e a l'ha fait carié la spèisa andrinta soa limousine. Gnun a l'ha ciama-je lòn che a vorìa fé con tuta sa cicolada. Sèmper ant la capital anglèisa n'autra fomna a l'é stomia-se con l'argalissia e a l'han dovu-la porté a l'ospidal për che a l'era antossia-se. L'argalissia a conten an efet n'àcid che a giuta a soagné l'anfreidor e la stitichëssa, ma che a peul esse motobin danos se as na travond pì che sent miligram al di. La madama anglèisa a l'ha avù un colass dij mùscoj e la pression dël sangh a le stèile. A l'avìa mangià un pachèt ëd bombon al di për vaire di, për che a podìa nen andé al gabinèt.

Lapin da combatiment

Un lapin sërvaj a l'ha assautà un cassador e a l'ha feri-lo. A l'é ruvà an Almagna, a Celle. La vìtima a së s-ciama Jürgen Marwedel e a l'ha 45 agn. A l'era con sò fusil ant ël bòsch quand, tut ant un moment, la bes-cia a l'é ruva-je a còl e a l'ha mordulo bin fòrt ant un pé. "I l'hai dovu-je arfilé un càuss për mande-lo via", a l'ha contà. Un veterinari a l'ha dëspiegà ël comportament fòra via dël cunij an butand che a l'avèissa na maladìa nervosa a sèguit ëd na infession virala.

Elena Fornero

RÈIS, RADICI, RAIXE

Nòsta lenga mare e nòsta coltura - ant ël sens pì ampi possìbil antèisa - a dovrìo esse ëd pont vers fòra, vers l'autr, vers ël divers. Cost, che a l'é un pòch ël modest propòsit dl'arvista che i l'eve dëdnans, a më smija ëdcò lë spìrit che a sta daré al sit ëd Raixe Venete (valadì "Rèis Vénete": *www.raixevenete.net*), "el sito dei Veneti".

Miraco an Vénet certe ròbe a son pì bel fé: n'indàgin publicà a mars da "Il Gazzettino" a l'ha butà an evidensa coma, an Vènet e Friul, lë 77% ëd le për-son-e a parlo vénet "con bon-a frequensa" ant la vita ëd tuti ij di. Sensa ten-e cont dël fait che a-i é ëd fenòmen che da noi a sarìo impensàbij: da na mira musical, për esempi, pensoma ai Pitura Freska e a tut ël ciadel che a l'han fait ant ël 1991 con *Na Bruta Banda*, disch anteramente an vénet ma nen certamente regional coma ampostassion e destinassion ëd pùblich.
An tute le manere, as trata d'un sit bastansa neuv (a l'é *online* da stèmber dël 2002), giovo e frèsch ant lë spìrit, scrivù anterament an lenga véneta për dëscore dla stòria, dla coltura, dla lenga e dla libertà dël Vénet.
Ël sit a l'é espression dël giornal che a pòrta ël midem nòm e che a l'é amparentà con "Assion Piemontèisa", dont a l'é surtì an prinsipi coma suplement, ant ël mars ëd tre agn fa, grassie a la disponibilità - i vorerìa dì saviëssa - ëd Beppe Burs.

Mè lenga a l'é nen un drapò né un feu për consolé anime perduve

L'arvista, che a l'era trimestral e a l'é peui passà a bimestral (e an avanprima i podoma dì che l'ann che a-i ven a vnirà a esse mensil, a testimoniansa dël fait che a l'ha un bon séguit; dësmentioma nen che as sosten për la pì gròssa part - al 90%, franch nen pòch - mersì a j'abonament), a l'é stait ël prim pass d'un përcors che a l'ha portà ant ël gir ëd tre agn a diverse inissiative, dont ël sit a rapresenta na sòrt ëd "base comun-a".

Ant ël sit a-i é ëd neuve a rësguard ëd diferente publicassion, ëd rëscontr e ëd feste an sël teritòri, fin-a a la tradussion ëd programa për computer an lenga véneta: tuta ròba che a peul anteressé ij vénet e nen mach. Da nen dësmentié gnanca l'area riservà ai fòrum, motobin amportanta përchè a l'é në strument che a përmëtt a tuti ëd lese le opinion dj'autri e scrive le soe an sël Vénet, la libertà, ij pòpoj an Euròpa e via parèj. E da cost mèis sì Raixe Venete a l'é dventà ca editris, an publicand *Indiani d'Europa - Euskal Herria*, un lìber ëd Gianni Sartori che a conta la stòria dij Pais Basch.

Ël sit a l'é bin congignà, ma dzora ëd tut a më smija motobin liberal, visadì a part dal Vénet për parleje a l'òm, al cheur ëd la gent. Coma nen pensé al comediògraf latin Terenzio e a sò famosa màssima *homo sum; humani nihil a me alienum puto*? Na testimoniansa andireta ëd sòn a l'é daita da l'*homepage*, che a l'é virà an sëddes lenghe: dal basch, al gaelich, al sardegneul - an passand për ël piemontèis.

Pròpi cost spìrit a l'ha fame vnì an ment Marco Paolini, che con sò travaj - teatral, televisiv, literari e via parèj - a l'é riessù a parlé dël vénet (intèis coma lenga, ma miraco ëdcò coma "coltura") ant na manera "auta" e ant l'istess temp sempia, an dasendje donch lustr e autorevolëssa a sò lenga. A dis Paolini ant *I cani del gas*: "Mi i dòvro ël dialèt, *ij dialèt*, nen për tajé fòra ma për comuniché" (ël corsiv a l'é mè, e an cola paròla dovrà a bela pòsta al plural a më smija che a-i sia un bel insegnament). Bin: publiché un sit an dissèt lenghe a l'é nen l'istessa operassion?
E Paolini a gionta: "I son europengh dël Mediterani, italian ëd montagna e vénet ëd minoransa, mè lenga a l'é nen un drapò né un feu për consolé anime perduve. A l'é në strument për trové dij frej, për canté ëd paisagi, për dé torna veuja, fòrsa e sens al podèr e al dover d'esse sitadin e nen spetator ëd bataje perduve an partensa mach përchè ij sondagi a son contra". Che a sia lòn che i dovrìo fé ëdcò noi?

Un sit giovo e frèsch ant lë spìrit, scrivù anterament an lenga véneta për dëscore dla stòria, dla coltura, dla lenga e dla libertà dël Vénet

Gianni Davico

A SË SCAUDO LE SPERANSE PËR LA FUSION FRÈIDA

I vë arcòrde la fusion frèida? A l'era ant ël 1989 quand che doi eletrochìmich american, Martin Fleischmann e Stanley Pons, a fasìo seugné ël mond ëd podèj dé un causs ant ël daré a j'emir e a le set seure ëd l'òr nèir. Ij doi savant ëd l'Università ëd Salt Lake City a l'avìo anonsià d'avèj produvù na reassion ëd fusion nuclear a temperadura ambianta, e an dovrand n'amboatage relativament sempi. Maleureusament, d'autri òm ëd siensa che a l'avìo provà a repete l'espe-

Apress apeupré quindes agn ëd galaverna, për la fusion frèida a podrìa esse ruva-je ël dësgèil

riensa a l'avìo nen avù ij istess resultat, e gnun-e teorìe a l'han podù dëspieghé che diane la reassion as produv. Sòn a l'avìa pa mal sfreidà ël mond sientìfich e stëbbià j'atèise d'energìa sclin-a e bonpat.

Ma adess, apress apeupré quindes agn ëd galaverna, për la fusion frèida a podrìa esse ruva-je ël dësgèil. Ant ij mèis andaré a l'é spantia-se la neuva che ël Departëment ëd l'Energìa (DoE) dël govern ëd j'Ëstat Unì a studia se torna finansié ëd travaj sientìfich ans ës tema sì. A sarìa na marcia andaré nen da pòch: n'ann apress l'anonse ëd Fleischmann e Pons, con lòn che ëd confirmassion independente e sicure dël fenomen a ruvavo nen, ël DoE a l'avìa gavà vira finansiament a l'arserca ans ës suget sì. Da antlora soa posission a l'é staita d'antrapé tut travaj gropà a col che për quaidun a l'é un fenomen revolussionari, e për d'autri mach na gavada.

La siensa a l'ha nen na cadena ëd comand con ëd resior che a decido lòn che a l'é coret, ma a travaja e a së dësanvlòpa a travers d'un mecanism che a përmëtt ai savant ëd controlé e critiché un ël travaj ëd l'autr. Ës mecanism a l'é la *arvista dij par* (*peer review* an anglèis). Për che na neuva teorìa o ij resultat ëd na arserca a sio publicà da un giornal specialisà, o finansià da n'istitussion (për esempe n'università), a venta che a sio lesù da d'autri savant ëd l'istessa dissiplin-a (visadì ëd *par* ëd chi a-j presenta). Lor-sì a deuvo confirmé che le argumentassion e le esperiense presentà a sio originale e nen antamnà da d'eror lògich, ëd métod o ëd buté an euvra. Ël Departëment ëd l'Energìa a l'ha anandià la revision ëd soa posission visavì ëd la fusion frèida an decidand ëd torna mne-je ansima na arvista dij par; quatòrdes agn apress cola che a l'avìa stabilì che j'element presentà da Fleischmann e Pons a convincìo nen. Se soe conclusion, da sì a ses mèis, a dovisso esse favorevoj, a arviverìo sensa dùbit ël feu ëd la fusion frèida - nen mach për l'arzan che a podrìo dësbloché, ma ëdcò për che a sarìo n'arconòssiment dël valor sientìfich dël travaj ëd la neuva generassion d'arsercador che a l'ha studia-la.

La fusion, cola cauda, a l'é ël motor dël sol, ëd le stèile e ëd la bomba H. A l'é na reassion che për esse anandià a l'ha dabzògn ëd na porsion d'energìa dësmesurà: na bomba H, për esempi, a l'ha an drin na bomba nuclear tradissionala che a serv mach për anvische-la. E franch la bomba H a dà n'idèja ëd vaire energìa

Dilbert - ëd Scott Adams

© UFS / Distribuzione Adnkronos

la reassion a genera, ma ëdcò ëd vaire mal da dovré a l'é (fòra che për la dëstrussion ëd massa). Sòn a përmëtt ëd comprende për che la fusion frèida anonsià da Fleischmann e Pons a l'avìa anterdoà ij savant e cissà le speranse ëd na revolussion energética. Na fusion, parèj ëd cola frèida, che a peul esse anandià sensa dovèj-je dé l'energìa ëd na bomba nuclear, e che a peul esse mnà ans la taula d'un laboratòri, con gnun amboatage gròss e complicà për controle-la, a promëttìa (e a promëtt) ëd liberé për sempe ël mond dal petròl e da l'efet ëd sèra. A smìa fin-a tròp bel për esse vèj.

Quaidun a dis che, se a smìa tròp bel për esse vèj, probabilment *a l'é* tròp bel për esse vèj. Bele apress la decision dël Departëment ëd l'Energìa ëd torna deurbe la question, vaire savant a resto pitòst tëbbi. Coj che a son nen convinciù da la fusion frèida - e an tra ëd lor vaire òm ëd siensa avosà - a fortisso che gnun neuv element a l'é seurtì fòra dal 1989 an sa, e che lòn che a l'era nen sientificament valid e provà antlora a resta tërbol e nen provà ancheuj. Lor-sì a buto an evidensa nen mach che ij resultat ëd le esperiense a son nen consistent e fin-a contraditòri, ma ëdcò che d'apress le lèj ëd la fìsica acetà ancheuj, gnun-e reassion parèj ëd la fusion frèida a son possibile.

Për che ëd soe promësse d'energìa bonpat e sclin-a, e për che a arziga ëd bolversé pì che na teorìa antre cole acetà dal consens sientìfich, ël debat dzora la fusion frèida a sarà assé scaudà, e motobin d'energìa a sarà brusà për argumenté a pro o contra, e a-i passerá vaire anans che la temperatura ëd la fìsica a së sfrèida torna.

Silvio Sandrone

PÒCHE TESTE... TANTE IDÈJE!

An sël nùmer passà d' *"é!„* i parlava dij grop che a son ancamin a dé n'andi neuv a la mùsica piemontèisa. Tra ij nòm che i fasìa a-i era ëdcò col dij *Trelilu*. Giòbia 27 ëd magg, finalment, dòp na gavëtta ëd dodes ani bondos, faita ëd senten-e ëd consert spantià principalment tra la Provinsa Granda e cola d'Ast, Pippo, Pero, Berto e Franco a l'han avù l'ocasion ëd fesse scoté ant un teater ëd la gran sità: ël prestigios Piccolo Regio ëd Turin. E ël sucess franch e sclint che a l'han otenù dëdnans a na platea bela pien-a (a mancavo mach ij cacam che a l'avìo l'anvit gratis... evidentement mentre la gent a recepiss bin, a l'é atenta a le novità pì galupe për nòsta lenga e a l'é dispòsta a paghé për ëscoteje, ij giornalista e le "àute sfere" tut sòn a veulo nen vëddlo... che onta!), a resterà sensa dubit nen n'episòdi isolà. Ij tanti, ma pròpi tanti batiman, le tante rijade e, përchè nò, la tanta emossion për ij tòch pì serios (che meravija "Fontan-a"!) a l'han dimostrà che bele con la dificoltà ëd na parlada diferenta da cola turinèisa (ij *Trelilu* a son tuti e quat ëd j'anviron ëd Carrù), la mùsica che a val a passa dzora tute le ostilità. Giah! Përchè gavà Filippo Bessone (la vos solista) che a l'é ël captreno dla linea Turin-Coni (ma a l'é l'autor dël 99% dij testi dël grop), Piero Ponzo (clarinèt e... bin d'autr), Roberto Bella (froja) e Francesco Bertone (contrabass) a son tre virtuos dël jazz, conossù a livel mondial. A dimostrassion che për fé ij beté a venta nen ess-lo dabon! E a l'é stait pròpi un bël vëdde la gòj dël publich antramentr che a scotava stòrie, tut cont fait, fòra leu ant na sità coma Turin: la 127 "vèrd botilion" dël paco che a va al mercà a Carrù e a stopa tut ël tràfich dël pais, nen essend costumà a guidé an mes a la gent; la stòria ëd Maria Dolores che quand a taca "ël tamagnònes" a fà giré tuti ij mas-c a vardela; cola ëd Beata che, a otant'a-ni, a decid d'arfesse tuta neuva con un bel *lifting* tant che sò òmo l'arconòss pì nen e a la manda via da ca... Tuta gent con un nòm, tuti personagi popolar che fòra da la sità (che a l'ha pro mila vantagi, ma a dëspersonaliza ëdcò tut) as treuvo ancora an cola provinsa che semper ëd pì a s'arvela coma un teren sociològich incredibil për conòsse nòste rèis pì genite. Ij *Trelilu*, con soa vajantisa musical, an costi dodes ani, a l'han tnune companìa, a l'han fait un viagi motobin creus an nòste rèis. A l'é për lòn che ij prim a amusesse, a comeuv-se, a rije a son lor an sël palch. E a l'é donca për lòn che ij *Trelilu* (www.trelilu.it, se i veule savèjne ëd pì) a basta nen ëscoteje an sle cassiëtte o an sij cd ("Tante teste, poche idee", a së s-ciama l'ùltim), ma a venta andé a vëddje dal viv. Prima ëd tut përchè rije ëd cheur për doe ore ëd fila an cost perìod a l'é bin dificil. E peui për rend-se cont che se quat musicista ëd cost livel a canto an piemontèis, sòn a veul dì che nòsta lenga a l'é tut autr che mòrta... a la facia dij cacam!

Pàul Siròt

ROTLCO

VASTA SERNIA
CABIN-E DÒCIA

ROTLCO

Paviment e rivestiment
Aredament e acessòri bagn

Corso Torino 115 - 10023 Chieri
tel. 011.947.03.55
fax 011.942.47.79
www.roncobagni.it
info@roncobagni.it

LA STÒRIA DLA LITERATURA AN PIEMONTÈIS, VOLUM II

Ij libré a l'han un lìber neuv an giojera: *La letteratura piemontese dalle origini al Settecento - Raccolta antologica di testi*. As trata dlë scond volum ëd la colan-a dë stòria dla literatura an lenga piemontèisa soagnà da la Ca dë Studi Piemontèis ëd Turin.

Ël prim volum, surtì dël 2002, a l'é un *Profilo di storia della letteratura in piemontese* da j'orìgin al di d'ancheuj cudì da Gianrens P. Clivio, professor a l'Università ëd Toronto (Canada).
A scrive lë scond volum a l'han contribuì, oltrapì che Clivio midem, d'autri tra ij pì grand ëstudios ëd lenga piemontèisa, coma Pare Giuliano Gasca Queirazza S. J. e Dario Pasé.

Ël lìber as anandia con n'excursus an sla literatura dj'orìgin, dal secol XI al XV, da le prime trasse ëd volgar piemontèis an sj'inscrission dij mosàich ëd Vërsèj e Casal a la canson ëd Pancalé, passand për ij *Sermon Subalpin*, ij test ëd Chér, la làuda dla confrerìa ëd Salusse e dij dissiplinà ëd Droné e d'autr ancora.

Dël '500 a dòmino le comedie teatrale ëd Gioann Giòrs Alion, astesan.
E as riva a la bon-a fin al sécol d'òr, ël '700, con ëd giòje coma 'l *Cont Piolet* ëd Gioann Batista Tan-a, le canson ëd Pare Ignassi Isler (na fnestra duverta an sla vita turinèisa dël temp), ij "tòni" satìrich ëd Ventura Cartiermetre e la *Fàule Moraj* d'Edoard Ignassi Calv (da andova che a ven-o fòra con fòrsa j'ideaj giacobin che a rivo da la Rivolussion Fransèisa); e peui ancora jë scrit ëd Tòjo Amedé Borrelli da Valensa, ij sonèt ëd Tòjo Alfé, la canson anònima an sël blòch ëd la Sitadela ëd Lissandria dël 1745-'46 e la pì che avosà gramàtica ëd Morissi Pipin, bas dël piemontèis modern.

Minca s-cianch antològich arportà a l'é coredà an fianch da na tradussion an italian, che, sensa dùbit, a giutrà për na sircolassion nen mach académica e piemontèisa ëd cost'euvra fondamental, dont as sentìa lë bzògn e la mancansa da temp.
Ant la fin ëd l'ann as prevëdd la publicassion dël ters volum, tut dedicà a l'800.

Sergi Garuss

Gianrenzo P. Clivio,
Profilo di storia della letteratura in piemontese,
Ca dë Studi Piemontèis,
Turin, 2002 - 30 Euro

Giuliano Gasca Queirazza, Gianrenzo P. Clivio, Dario Pasero, *La letteratura piemontese dalle origini al Settecento - Raccolta antologica di testi*,
Ca dë Studi Piemontèis,
Turin, 2003 - 30 Euro

LA POESÌA A L'É DASPËRTUT…

A l'é da pòch (otober 2003) an librerìa l'ùltima fatiga poética dël rapresentant vivent pi aut ëd nòsta lenga: *Vos ëd l'etern present*, ëd Camillo Brero.

Prima ëd tut a venta dì che quand un "monument" ëd tal faita a parla, a sarìa scond mi për lo men consijabil stelo a scoté - përchè a-i é comsëssìa manera d'amprende quaicòs. Ant cost cas specìfich as peul amprende a scoté la vos eterna e interna (o "bësbij carëssant", për dila *à la* Bré) che a l'é andrinta a tuti noi - mach che tante vòlte i l'oma nen temp, nen veuja, squasi fastudi dë scoté.

La poesìa che a ven a esse cant, preghiera, passion

Sent pagine ëd poesìe, dividùe an tërdes capìtoj, faite ëd paròle sempie, ripetitive, insistìe ("mi", e tuta l'introspession dij vej; "Dé", an tute le variant e declinassion possìbij: Infinì, Cel, Gesù, Chiel, Ti, Nosgnor…), squasi un cant etern.

E ij doi tema prinsipaj a son gropà già da an prinsipi, già da la poesìa che a deurb l'archeujta, *Scotand an mi… col mi… foravìa*, che a l'é scasi un congé d'un vej - andoa che *vej* a l'ha ël sens màssim ëd rispet che i dovoma a cost'òmo: i dirìa, con Dante, "un veglio solo, / degno di tanta reverenza in vista, / che più non dee a padre alcun figliuolo" (Purg, I, 31-33). E degna ëd nòta, motobin pien-a, solitaria, tajenta e fërma la ciòsa: "MI / Camillo Brero o ex?"
Dante, ancora ël Dante dël Purgateuri, a ven an ment an lesend la motobin bela …*su un bësbij carëssant*…: coma nen pensé a l'atach dël cant che a fa eut? "Era già l'ora che volge il disio / ai navicanti e 'ntenerisce il core / lo dì c'han detto ai dolci amici addio".

A-i é peui un ters tema notévol ant ël lìber: ël temp masnà. Ël temp present dël vej a ven a esse tut un con ël temp ëd l'infansia: ij doi moment as fondo ansema, donca - etimològicament - as *con*fondo. N'esempi: *Tesòr, ëspeta*!…, anté che ël cit, Mama, Papà e Dé a ven-o a esse na còsa sola. A dirìa Quasimodo: "Ah, gentile morte, / non toccare l'orologio in cucina che batte sopra il muro: / tutta la mia infanzia è passata sullo smalto / del suo quadrante, su quei fiori dipinti; / non toccare le mani, il cuore dei vecchi" (*Lettera alla madre*).

Un tema miraco scontà, ma sempe car e sempe e comsëssìa poétich, col dël cit che a bogia ij prim pass ant ël mond, squasi un pascolian *fanciullino*: e antlora i l'oma A*n sercand j'orme dij vej*, andoa che as parla "dj'antich mè pé patào ëd mi masnà"; O*h, sì, am piasërìa*: "Am piasërìa - ciameje al sol! - / se a arcòrda ancora ij primi pass, dasiòt, / che mi i l'hai fait, guidà da Mama mia, / giù dla stra granda, aranda a l'arianòt…"; e N*osgnor, përchè*?: "T'arcòrde, ancora, Lino? / I arcòrdo, si…, i arcòrdo…" E

La vos eterna e interna (o "bësbij carëssant", për dila à la Bré) che a l'é andrinta a tuti noi

la ciòsa ëd còsta poesìa a uniss torna temp masnà e ancontr con l'Infinì: "It sente, Mama? / A l'é Toa vos?… o a l'é Gesù che am ciama?!"

A la fin, però, a më smija che ël difet pi gròss dël lìber a sia l'ansiste sempre ansima ai midem tema, an tute soe variassion: miraco a sarìa bastaje la metà dle poesìe. Ma tut lòn che a ven da Bré a l'ha un tòch màgich, scasi na manin-a santa; e donca i lo arsèivoma con piasì. E i-j disoma grassie, mersì për tut lòn ch'a l'ha fait - e lòn che a fa, e lòn che a fa! - për nòst Piemont. Nen a cas l'achit ëd Giovanni Tesio a buta a confront Bré con Barba Tòni: visadì la poesìa che a ven a esse cant, preghiera, passion.

La poesìa a l'é daspërtut; e tut, antorn a Bré, a l'é poesìa.
Gianni Davico

CAMILLO BRERO, *Vos ëd l'etern present*, Turin, Centro Studi Don Minzoni, 104 pp., 14,50 Euro.

Camillo Brero

OGET ËD TUTI IJ DI

Sa session d'"é!„ a conten ëd fait e d'informassion vèj e interessant, ma nen indispensabij për la vita ëd tuti ij di. Giusta lòn ch'a-i va da lese quand che i seve setà ant ël bagn.

A-i ero ëd novarìe da miràcol - ancheuj a son tant comun che i-j campoma ant un tiror basta che a sia. Ambelessì le stòrie daré ëd doe ròbe che a fan nòsta vita pì sempia.

La gucia da baila

Ant ël 1849 Walter Hunt, n'inventor ëd New York, a l'avìa un problem: a l'era tròp al verd për rende 15 dòlar a un sò dissegnador. Ma chiel sì a l'ha vorsù vni-je ancontra: a l'avrìa dësmentià ël débit an cambi dij drit ansima a tut lòn che Hunt a l'avrìa podù inventé da un tòch ëd fil-fer.

Hunt a l'avìa già inventà un gòng për ij chèr dij pompista, un potagé che a brusava ëd carbon dur e fin-a na prima machin-a da cuse (che a l'avìa nen vorsù brevëté për nen fé perde ël travaj a le sartoirëtte). Bele se a l'avìa ëd talent, a riussìa mai a vagné con soe invension.

Hunt a l'ha dovù aceté la proposission ëd sò dipendent. An tre ore passà a dobié un fil ëd loton ëd vint-e-sinch sentim, a l'avìa creà la prima gucia da baila. A l'avìa un froj da na banda, na ponta da l'autra e na mòla an tra ij doi për possé s-ciass la ponta ant ël froj.

Hunt ha-lo lassaje a sò dissegnador ij drit ansima lòn che chiel a ciamava na "gucia da vesta", com a l'avìa promëttù? Nen d'autr tut: a l'ha arnegà l'acòrde e brevëtà chiel midem la gucia da baila. Peui a l'ha vendù ij drit ans l'invension për $400 (apeupré 5.000 d'ancheuj), da andoa a l'ha pijà ij $15 për paghé sò dissegnador, e a l'ha tnù ël rest. Contut che da anlora vaire milion ëd gucie da baila a sio staite produvùe, Hunt a l'ha nen vagnà un sentim ëd pì da soa invension.

La paja për bèive

Martin Stone a-j piasìa ël *julep* a la menta - na mës-cia ëd bourbon, menta, sucher e eva, servì frèid gelà. Vers ël 1880 a l'avìa na fàbrica ant la sità ëd Washington, DC, che a produvìa ëd "sigarèt veuid" ëd papé, che a vendìa ai fabricant ëd sigarèt për che a-j anpinieisso. Quand che a seurtìa la sèira da travajé, a passava an piòla për pijé un *julep* a la menta. La temperatura a l'era importanta për che la beivanda a goerneissa sò gust ëd menta, e për nen scaude-la con le man as beivìa a travers ëd na busca ëd paja ëd gran.

Mach che Stone a-j piasia nen ël gust d'erba lassà da la paja a soa beivanda preferìa, ni la pover ch'a-i era an drin; e peui a finìa che la busca as chërpava. A dovia ess-je n'autra manera. Un di, an vardand sò machinari che a fasìo ëd sigarèt veuid an anvertojand ëd papé, a l'é vnu-je l'inspirassion: fé na busca artifissial an anvlopand ëd bande sutile ëd papé ans un cilìnder. Monsù Stone a l'ha surtì sò prim prototip dël 1888 an anvërtojand un bindel ëd papé ans un crajon e fissand-lo con na frisa ëd còla. A l'avìa taca-je: la paja për beive a fonsionava pro. Stone a l'ha fabrica-ne vaire e as jë portava dapress an piòla. Quand che j'autri client a l'han vëddu-je a l'han vorsu-je ëdcò lor, e parèj Stone a l'ha decidù ëd produv-je industrialment.

La limonada a l'era na beivanda assé spantià vers la fin dël sécol XIX, e monsù Stone a l'ha pensà che la gent a podia vorèj dovré ëd paje për beive ëdcò la limonada, e nen mach ij *julep* a la menta. A l'ha dësanvlopà na busca ëd papé ëd manila - coatà ëd sira për che as mojeissa nen - longa eut pòles e mes (apeupré 21 cm) e larga assé da fé passé le grumele ëd limon sensa che a la stopeisso. Dël 1890 la Stone Cigarette Holder Factory a produvìa giumai pì ëd paje da beive che ëd sigarèt veuid.

La pì part ëd le paje për beive al di d'ancheuj a son ëd plàstica, nen ëd papé, ma ël métod d'anvërtojament inventà da Stone për soe busche a l'é ancor dovrà, për esempi, për fé ij cilìnder ëd carton ant ij ròl ëd papé daré (se i seve ancamin che i lese sòn andoa ël tìtol a dis, i seve che a l'é important).

Gavà da ***The Unstoppable Bathroom Reader*** *dël Bathroom Readers' Institute. Copyright © 2003 ëd Bathroom Readers' Press. www.bathroomreader.com. Reproduvù con soa përmission. I peule trové tuti ij lìber ëd Barba John an anglèis sota www.amazon.com o www.amazon.co.uk.*

VAIRE MANERE ËD PARLÉ PIEMONTÈIS

La pì part dij piemontèis a më smija che a sio sempe pì gargh quand che as trata ëd parlé la lenga dël Piemont. A treuvo vaire scuse, tute mach bon-e da arfudé e campé ant l'amnis.
A-i é chi che a dis che a l'é nen assé elegant.
A-i é coj che a gionto che a va mach bin për ij paisan, o për j'ovrié dla Fiat (coj ëd na vira…).
A-i é coj che a diso che a serv a gnente, e ëd sigur nen a vagné pì ëd sòld.
A-i é coj che a chërdo che se un a parla piemontèis a l'é nen bon a parlé italian da bin.
A-i é coj che a tëmmo che, se un a deuv passé quaich ora minca tant a përfondì la lenga piemontèisa (vreman lor a diso *ël dialèt*, con na frisa dë spussa al nas!), a sgaira sò temp al pòst d'amprende l'anglèis.
A-i é coj che a chërdo che, për desse na frisa ëd sagna, a venta mach parlé ël gergh ëd Pòrta Palass e ëd la mala (ëd sent e vaire agn fa).
Ma ij pì gargh a son coj che a treuvo che ël piemontèis che as parla ant un pòst a l'é un pòch diferent da col che as parla ant n'autr (butoma già da Cher a Turin, o da Vërsèj a Casal, e via fòrt). E antlora, përchè strachesse? Tant a val parlé italian, a diso.
A costa mira a venta tiré fòra dal cassiòt la teorìa dij quatr registr lenghìstich, ciamomje pura "longhësse d'onda". Fomje fiusa, e i vëddroma che a peulo tuti viré ansema sensa ciacoté.
Quand che doi ëd Cher, che a sio bon a parlé ëd Cher, as treuvo a parlé ansema, a l'é giust e mach natural che a dòvro ël parlé caraterìstich ëd Cher. Con gnun-e gene, e sensa pensé d'autra part che a sia la manera pì giusta e pì bela.
Quand che un ëd Cher e - butoma - un dël Mondvì a deuvo butesse an relassion a l'é pì che lògich che a dòvro ël piemontèis comun (cola parlada che jë specialista a ciamo la "koiné"). Che a l'é la lenga piemontèisa che tuti a dovrìo fé dë sfòrs për conòsse, cola che a l'ha na tradission literaria longa e gloriosa, e che as fonda an sël parlé an trames a Turin, Susa, Pinareul, Carmagnòla e Carignan: ël cheur dël Piemont stòrich. Cola lenga che da quaich agn a sta part a torna a esse mostrà an vaire desen-e ëd cors e ëd seminari a la gent ëd bon-a volontà.
Quand che peui un piemontèis a deuv parlé con un sicilian a l'é mach lògich che a dòvra l'italian, a-i manchërìa autr…
E a la fin dij cont, quand che un piemontèis a deuv fesse capì da un cinèis o da n'àrab, a peul mach dovré un-a dle pòche lenghe ëd comunicassion internassional. Butoma pura l'anglèis.
Al di d'ancheuj chi che a-j manca un ëd costi quatr registr (ma soens a-i na manca pì che un…) a perd quaicòs ant la sodisfassion inteletual e ant la competission professional. A l'ha ëd rèis mese falìe, opurament a l'é nen bon a vardé lontan.

Gianfranch Gribaud

EXIT MUSIC ON LINE STORE

www.exitmusic.it

Un catalogo on line con migliaia e migliaia di titoli in costante aggiornamento

Articoli di importazione dai mercati europei e americani, a Vs. disposizione per consultazione e acquisti, con offerte, promozioni e condizioni sempre più vantaggiose: il tutto per offrire sempre il meglio ai nostri clienti

It ses già abonate a "é!"?

Ancor nen? Com'é-lo possibil?

é! Afermativ Piemontèis
si oui ja yes sí Да 是 نعم

Va sùbit a pagina 2, serca ij detaj!

Falo ancheuj! Piemont deuv vive!

18 ËD LUJ 2004 37 FESTA DËL PIEMONT AL CÒL ËD L'ASSIETA

J'ALPIN DËL PIEMONT, IJ BRANDÉ, IJ PIEMONTÈIS E J'AMIS ËD NÒSTRA TÈRA as treuvo për la manifestassion sentral ëd la 37 Festa dël Piemont al còl ëd l'Assieta (2.500 méter d'autëssa) duminica 18 ëd luj, a ancaminé da 9 e mesa dla matin.

A 10 ore a-j é la Mëssa al camp. Da 11 ore ël general Guido Amoretti an sla Testa dl'Assieta a comemora la bataja dël 19 luj 1747, compagnà da na dimostrassion dël Grop ëstòrich "Pietro Micca" ëd Turin.

Apress as podrà fesse un bocon (polenta e sautissa) a la Ca Cantonera e stesse an bon-a companìa ant l'ancontr tradissional ëd minca n'ann dij piemontèis.

A l'é garantìa la partessipassion ëd grop folclorìstich e ëd fanfare.

Për rivé al còl dl'Assieta (an sle montagne tra Val Susa e Val Chison) un a peul monté: a) da Susa, Mean-a, Còl ëd le Fnestre; b) da Fenestrele (Balboutet). Për ij pì degordì la Festa a ancamina già la matin ëd saba 17. An la Stra provinsal 173 dël Còl dl'Assieta a l'é istituìa për ël 18 ëd luj 2004 la sircolassion a sens ùnich: a monté dal Plan ëd l'Alp al Còl dl'Assieta da 6 ore dla matin a mesdì; a calé dal còl dl'Assieta al Plan ëd l'Alp da mesdì a 6 ore dòp mesdì.

ASSOCIASSION
FESTA DËL PIEMONT
- COMUN-A D'USSEAUX -
COMPANÌA DIJ BRANDÉ

LË STAT, IJ CROCIFISS E L'ISLAM

Cari amis,
[...] I veuj dì a l'amis Chessa che se ij mussulman a veulo gavé nòste manifestassion religiose a l'é nen përchè a son tolerant o magnanim con noi, ma për indeboline e gavene nòste rèis.
W ël piemontèis, ma ëdcò W nòsta Fé, che a l'é n'àncora ëd sicurëssa ëdcò për chi che a dis d'esse ateo o nen osservant. [...]
***Taziana Gallo* (Turin)**

Car Monsù Chessa,
i l'hai lesù Sò artìcol an sij gropin pendù ant le scòle e ant j'ufissi pùblich, e se am përmëtt i vorërìa dì la mia.
Dnans a tut i faso noté che la cros coma sìmbol religios a l'é nen vaire simpàtica gnanca a mi, dagià che mè Cè a son stait përseguità e bastonà përchè as arfudavo ëd basela; scond, përchè Nosgnor a l'é pì nen pendù lì dzora dagià che a l'é arsussità e a l'é an cel a randa ëd Sò Pare. Lòn che a l'é nen piasume a l'é esse paragonà a un fissà, n'antegralista catòlich - mi i son un ëd coj che a dësfendo nòsta cultura e nòsta tradission, e, che a piasa o che a piasa nen, ël gropin a fa part ëd nòsta stòria e ëd nòsta coltura, ant ël bin e ant ël mal, a l'ha compagnane fin-a a ancheuj e i vëddo nen përchè i dovrìo rineghé costi valor sì për fè piasì a ëd gent forestera che a l'é nen disponibila a aceté nòste régole ëd vita e nòste lèj. Se Chiel a preuva a andé ant un paìs islàmich, a pensa fòrse che lor-lì a sarìo dispòst a cangé le lej për fé-je piasì? A lo sa che an varie mire massé an "Nazzari", come an dijo lor, a l'é nen un pecà? E che ël valor ëd na fomna a l'é nen vaire diferent da col ëd tre gamej? I son d'acòrdi con Chiel che Monsù Chirac a l'ha esagerà, ma për avèj concedù tròp a le autre colture, arsigand ëd cancelé la soa.
Ëdcò mia Mare granda, con sò folar an testa, la vesta nèira fin-a ai pé, la còta ëd lan-a e ij causèt ëdcò nèir, se i l'avèisse dije ëd vestisse con le braje, ël boton ëd la pansa fòra (magara morionà) e le pupe al vent, a l'avrìa vardave bin an facia e ëd sicur a l'avrìa dive: "Ma ses-to fòl o furb?" Fevla bon-a,
***Nino Lambra* (*ël Nini*)**

Car Monsù Lambra e Cara Madama Gallo,
mersì bin për vòste répliche.
Im bute dëdnans d'argoment anteressant e d'opinion meritévoj ëd rispet.
I vorërìa mach s-ciairì na ròba: i l'hai nen dit che a venta gavé ij crocifiss për fé un piasì a j'islamich. Sòn a corespond pròpi nen a mè pensé, e peui a më smija che i l'abia scrivù bele ciair lòn che i penso d'Adel Smith. I penso che a venta gavé ij crocifiss përché is magnificoma ëd vive ant un pais làich, civil e democràtich, quand a l'é pròpri nen parèj, da pòst che la religion catòlica, bele che a sia part ëd nòsta stòria (i lo sai bin), a l'é imponùa, diretament con ij crocifiss ans le muraje, e indiretament an mila autre manere.
E se na religion a l'é imponùa ant në stat, cost-sì a l'é pa në stat làich, civil e democràtich, ma a l'é në stat confessional. Ëd sicura i soma motobin men confessionaj che l'Arabia Saudita, anté che se it ses nen mussulman at fan a tochet, i sai bin ëdcò sòn. Ma për parlé d'un ver ëstat laich, a-i veul bin d'autr.
Ancor mersì, e sté bin.
Fernando Chessa

Piemontèis an Argentin-a

Dj'autre fòto dël viagi ëd Tavo Burat e Cèser Matta an Argentin-a, fait për ancontré le comunità piemontèise - sconda e ultima part.
La cassiëtta dël viagi a l'é an omagi con l'abonament sostnidor a "é!„

Quagliotti

dal 1933

biancheria per la casa

Vincenzo Quagliotti e Figli S.p.a.
Strada Cambiano 58, 10023 Chieri
tel. 011 941 37 20 fax 01 1 947 15 63
www.quagliotti.it info@quagliotti.it

RISTORANTE MONFERRINO

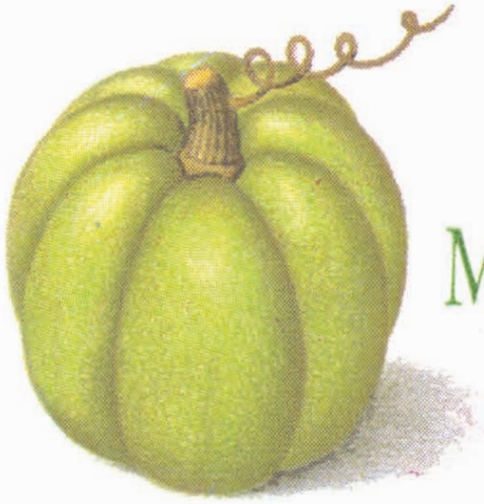

via Torino 197
San Mò Turinèis - Turin
tel. 011 89.86.433 - 89.86.700

info@monferrino.it
sarà la dominica
e ël lun-es a disné

Cusin-a tradissional piemontèisa
con n'ampla sernia ëd vin, da tasté e gòde
ant n'atmosfera amichévol e tranquila

RISTORANTE
monferrato

via Monferrato 6, Turin
tel. 011.819.06.61 - 819.06.74
sarà ël saba matin e la dominica